

**Tomkiewicz, Antoni / Jaranowska,
Renata**

Świadomość patriotyczna młodzieży

Studia Teologiczne 15, 255-275

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ANTONI TOMKIEWICZ
RENATA JARANOWSKA

ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA MŁODZIEŻY

Treść: Wprowadzenie; I. Świadomość patriotyczna i jej uwarunkowania; II. Świadomość patriotyczna w grupie młodzieży oazowej i młodzieży niezrzeszonej.

WPROWADZENIE

W Polsce i w innych krajach europejskich mało uwagi poświęca się sprawom wychowania patriotycznego. W wyniku tego zaniedbania bardzo wielu młodych ludzi nie wykazuje w ogóle zainteresowania sprawami narodu, ojczyzny. Wielu zamyka się w swojej „prywatności” dbając jedynie o swoje indywidualne potrzeby. Z drugiej zaś strony istnieją grupy młodzieży, tzw. nacjonaliści, którzy ekstremalnie manifestują swoją przynależność narodową wywołując niepokoje zwłaszcza w społeczeństwach wielonarodowych. Życie społeczne, gospodarcze i polityczne kraju domaga się włączenia młodego pokolenia również w życie narodu. Aby to mogło zaistnieć istnieje potrzeba kształtowania świadomości patriotycznej wśród młodzieży.

Świadomość patriotyczna każdego narodu kształtuje się w ciągu historii. W Polsce do kształtowania się świadomości patriotycznej wśród różnych warstw społecznych przyczyniały się głównie powstania narodowe w czasie rozbiorów Polski, a także obydwie wojny światowe. W sposób wyraźny patriotyzm ujawnia się w chwilach wyjątkowych, w sytuacjach klęsk lub zwycięstw narodowych.

Rodzi się jednak pytanie o to, jaka jest świadomość patriotyczna współczesnej młodzieży, ponieważ w czasie ostatnich lat dokonały się duże przemiany w stosunkach społeczno-politycznych, jak i gospodarczych. Świadomość patriotyczną określono jako wewnętrzne przeżycie tożsamości z narodem, państwem, wartościami typowymi dla danej tradycji narodowej. (Szczegół na ten temat w pierwszej części artykułu).

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie świadomości patriotycznej w wybranych grupach młodzieży. W tym celu przeprowadzono badania empiryczne wśród młodzieży należącej do Ruchu Światło-Życie i młodzieży niezrzeszonej. W badaniach zastosowano 5-stopniową skalę do badania świadomości patriotycznej. Zastosowany kwestionariusz zawiera twierdzenia, które podzielono na 3 kategorie: Naród, Państwo, Wartości (religijne, etyczne). W badaniach wzięło udział 100 osób (50 osób wśród młodzieży należącej do Ruchu Światło-Życie i 50 osób młodzieży niezrzeszonej). W jednej i drugiej grupie wzięła udział zbliżona liczba młodzieży żeńskiej i męskiej. Wiek badanych mieścił się w przedziale od 17 do 19 lat.

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej części omówiono teoretyczne zagadnienie związane z patriotyzmem, natomiast druga część przedstawia świadomość patriotyczną młodzieży oazowej i niezrzeszonej.

I. ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA I JEJ UWARUNKOWANIA

Każde pokolenie młodych ludzi kształtuje swoją świadomość patriotyczną w odmiennych warunkach historycznych. Z tego powodu rodzą się różnice międzypokoleniowe w życiu społecznym i politycznym. Dzięki owym różnicom ma miejsce w historii nieustanne wzbogacanie dziedzictwa kolejnych generacji o to co nowe. Dokonuje się więc postęp społeczny¹. Tak więc młodzież uczestnicząc w życiu społecznym ma do spełnienia podwójne zadanie: zachowania tożsamości narodowej i włączania swojego, nowego sposobu widzenia i realizowania potrzeb własnego kraju i narodu. Źródłem tożsamości i jedności narodu w dziejach są zarówno fakty obiektywne, jak też osobista decyzja każdego człowieka. Język, kultura, obyczaje, obszar zamieszkania jest rzeczą ważną, ale o przynależności do narodu decyduje bardziej świadomość jednostki i jej decyzja. Istotne jest więc potwierdzenie obiektywnych przesłanek aktem subiektywnego wyboru każdego człowieka². Stąd w ostatecznej instancji o patriotyzmie człowieka decyduje przede wszystkim jego wewnętrzne przeżycie przynależności do swojego narodu, które jest istotnym elementem świadomości patriotycznej.

1. Problematyka świadomości patriotycznej

Naturalnym porządkiem rzeczy jest kontakt każdego człowieka z otoczeniem, który rozpoczyna się od procesów poznawczych. Człowiek zbiera najpierw odpowiednią ilość informacji o wybranym przedmiocie. Zbiór tych

¹ J. Zabłocki, *Świadomość patriotyczna jako element więzi pokoleń*, „Chrześcijanin w świecie” 1975 nr 4-5, s. 11.

² Tamże, s. 13.

informacji stanowi wiedzę o nim. Równocześnie zachodzi proces osobistej weryfikacji uzyskanych wiadomości. Jednostka mniej lub bardziej świadomie ocenia prawdziwość tych informacji. Dzięki świadomości oceniane informacje otrzymuje osobistą aprobatę jednostki i stają się jej przekonaniem. Przekonania te są pierwszą możliwą formą ustosunkowania się człowieka wobec przedmiotu postrzegania lub doznania. Świadomość jest więc zdolnością człowieka mającą decydujący wpływ na kształtowanie przez jednostkę własnych przekonań, także tych, które związane są z patriotyzmem³.

Ogólnie świadomość można scharakteryzować jako najwyższą formę regulacji zachowań człowieka, opierającą się na zdolności umysłu do odzwierciedlania obiektywnej rzeczywistości⁴. Od posiadanej świadomości zależy pozytywne lub negatywne ustosunkowanie się jednostki wobec przedmiotu doznania. Przychylny lub nieprzychylny stosunek do przedmiotu może odznaczać się mniejszym lub większym stopniem zaangażowania⁵.

Wymienione cechy odnoszące się do ogólnie pojętej świadomości odnoszą się również do świadomości patriotycznej, która ma za swój przedmiot ojczyznę. Jak już wcześniej powiedziano, świadomość patriotyczna jest to wewnętrzne, zinterioryzowane przeżycie tożsamości z narodem, państwem i wartościami właściwymi danej tradycji narodowej oraz przyzwolenie człowieka na powiązanie z owymi trzema elementami⁶. Świadomość patriotyczna i związany z nią obraz kraju ojczystego zależą od zdobytej o nim wiedzy oraz związane są z przeżyciami jednostki odnoszonymi się do kraju ojczystego.

a) Elementy świadomości patriotycznej

Świadomość patriotyczna jest zjawiskiem ważnym w rozwoju podmiotowym każdego człowieka. Od niej zależy pojmowanie patriotyzmu oraz sposób, w jaki on się praktycznie powinien wyrażać. Analizując pojęcie świadomości patriotycznej można w nim wyróżnić trzy składniki, mianowicie świadomy, osobisty stosunek do:

- własnego narodu,
- własnej państwowości,
- naczelných wartości właściwych tradycji historycznej i kulturowej narodu⁷.

Pierwsze miejsce wśród elementów decydujących o świadomości patriotycznej zajmuje stosunek człowieka do własnego narodu, rozumianego jako wspólnota ludzi zamieszkałych na tym samym obszarze oraz bliskich

³ W. Prężyńska, *Koncepcja postawy w psychologii*, „Roczniki Filozoficzne” 1967, z. 4, s. 26.

⁴ *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1981, s. 459.

⁵ W. Prężyńska, jw., s. 31nn.

⁶ J. Zabłocki, jw., s. 13.

⁷ Tamże, s. 14.

sobie językiem, kulturą, tradycjami, a także zbiorowymi kolejami losów historycznych⁸. W ciągu minionych kilkudziesięciu lat dokonały się istotne zmiany obrazu świata, które wpłynęły na sposób myślenia o narodzie, zwłaszcza wśród młodzieży. Starsze pokolenia skłonne są jeszcze do myślenia o swoim państwie w kategoriach państwa narodowego i samowystarczalnego. Obecnie w wielu krajach coraz częstsze staje się myślenie, że nawet przy zachowaniu przez państwo suwerenności, szereg działań podejmowanych musi być przez większe niż państwo całości. Obserwuje się przykładowo odchodzenie państw od samowystarczalności gospodarczej i dążenie do integracji ekonomicznej w większych strukturach. Współpraca państw jest bardzo istotna, bowiem w ten tylko sposób można w świecie współczesnym przeciwstawiać się takim zagrożeniom jak: głód, przeludnienie, wyczerpanie się źródeł energii i surowców czy zanieczyszczenie środowiska⁹. Na proces integracji wpływa też postęp w technice, który ułatwia komunikację między ludźmi. Sprzyja również poznaniu innych wzorów życia, sposobów myślenia, a także oddziaływania kultur¹⁰. Rodzi się więc możliwość niwelowania swoistości narodowych i stopniowego tworzenia się zrębów uniwersalnej, ogólnoświatowej kultury. Zjawiska te mogą wywoływać pewne zagubienie w świadomości narodowej młodego pokolenia.

Rzeczywistość współczesna stawia przed wieloma narodami nowe, trudne problemy i zadania, od rozwiązania których zależy zapewnienie sobie miejsca w świecie oraz warunków rozwoju. W sytuacji coraz większych starań w kierunku jednoczenia się świata, zaobserwować można w wielu krajach Europy odradzanie się poczucia więzi narodowej, etnicznej, językowej. Nie jest więc więź narodowa „siłą historycznego bezwładu”, ale ludzkim pragnieniem więzi, która chroni i wyraża pewne wartości, które zawierać może tylko taka wspólnota jak naród¹¹. Najistotniejszym elementem przynależności do narodu jest świadome przyzwoleństwo i świadoma decyzja jednostki o swoim uczestnictwie we wspólnocie narodu.

Innym elementem świadomości patriotycznej jest stosunek do własnej państwowości. Celem każdego rozwiniętego narodu jest posiadanie suwerennego państwa. Organizacja państwa jest bowiem najlepszą formą bytu dla narodu, ponieważ umożliwia mu wytwarzanie i rozwijanie się w sposób najbardziej dla niego odpowiedni. Przez wieki organizacja państwowa przede wszystkim zabezpieczała życie każdego obywatela. Jego zaś obowiązkiem

⁸ I. Jundziłł, *Próba badania postaw patriotycznych młodzieży*, „Nauczyciel i Wychowanie” 1968 nr 6, s. 32.

⁹ Paweł VI, *Populorum progressio*, w: „Dokumenty Nauki Społecznej Kościoła”, Lublin 1987, nr 63.

¹⁰ A. Kwilecki, *Przesłanki socjologiczne kształtowania postaw patriotycznych i internacjonalistycznych wśród młodzieży szkolnej*, w: „Wychowanie patriotyczne i internacjonalistyczne w przedmiotach humanistycznych. (Red.) J. Czerwiński, Poznań 1978, s. 70.

¹¹ J. Zabłocki, j.w., s. 18.

była obrona zagrożonej wolności swojego państwa. Natomiast zadaniem współczesnych obywateli w większości krajów jest kształtowanie w sobie właściwego, świadomego stosunku do swojego państwa. Odnosi się on do wszystkiego co związane jest z przeszłością, terażniejszością i perspektywami rozwojowymi¹².

Kolejnym elementem świadomości patriotycznej jest stosunek człowieka do wartości, czyli pewnego zespołu przekonań wartościujących i celów działania. Wartości te są ściśle związane ze stosunkiem do własnej religii. Wprawdzie w dziejach Polski nie było nigdy religii narodowej, to jednak na przestrzeni wieków istotną rolę odegrał katolicyzm¹³. Katolicyzm nie jest religią narodową, więc nie może być traktowany jako element świadomości narodowej jakiegokolwiek narodu. Jest on bowiem uniwersalny i transcendentny wobec historii. Naród polski jest jednak nieodłącznie związany z religią katolicką i Kościołem. Stał się on istotnym czynnikiem w procesie kształtowania się świadomości patriotycznej narodu polskiego. W ciągu ponad tysiącletniej historii państwowości polskiej szczególnym okresem było przeszło stuletni okres utraty suwerenności. Zwłaszcza wówczas starania Kościoła przyczyniały się do przetrwania w narodzie polskim przekonania, że Polska zdoła odzyskać utraconą niepodległość, jeśli nie zginie świadomość narodowa. Ponadto dzięki staraniom Kościoła naród polski przyjął wartości, które nabrały z czasem wymiaru trwałego dziedzictwa kultury narodowej. Wartościami wnoszonymi do wspólnoty narodowej, ukształtowanymi pod wpływem wiary i religii katolickiej są przykładowo:

- integralna wizja człowieka i społeczeństwa,
- formowanie postaw obywatelskich wyrażających odpowiedzialność za naród,
- poszanowanie wolności człowieka,
- świadomość solidarności ogólnoludzkiej¹⁴.

Ponieważ świadomość patriotyczna jest ciągiem dynamicznych przemian zachodzących w mentalności człowieka, dlatego tak ważną rolę spełniają środki i metody je kształtujące.

b) Środki i metody kształtujące świadomość patriotyczną młodzieży

W kształtowaniu świadomości patriotycznej istotne jest uczestnictwo człowieka w zorganizowanych formach wspólnotowych. Takimi formami mogą być: klasa, cała zbiorowość szkolna, organizacje młodzieżowe. Wiele zależy od zaangażowania dorosłych w pracę z młodymi ludźmi. Ważną rolę

¹² H. Muszyński, *Postawy patriotyczne dzieci i młodzieży*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1966, nr 3, s. 45.

¹³ J. Zabłocki, jw., s. 20.

¹⁴ J. Górski, *Problemy świadomości narodowej*, w: „Historia i świadomość narodowa”, (red.) Wł. Wesolowski, Warszawa 1970, s. 135.

spełniają dyskusje prowadzone przez dorosłych z młodzieżą na temat aktualnych spraw dotyczących najbliższego otoczenia: miasta, wsi, regionu. Ponadto właściwe wykorzystanie środków masowego przekazu (prasy, radia, telewizji) może spełniać istotną rolę w oddziaływaniach wychowawczych, które mają na celu wzbudzenie zainteresowania zmianami zachodzącymi na arenie życia społeczno-gospodarczego, politycznego i kulturalnego kraju.

Wiedza o istniejącej wokół rzeczywistości społecznej może być zdobywana przez młodzież także przy okazji kształcenia na zajęciach z różnych przedmiotów szkolnych. W czasie wycieczek terenowych młodzież może zdobywać wiedzę z geografii i jednocześnie poznawać swój region. Bardzo ważną rolę w procesie kształtowania świadomości patriotycznej odgrywa pielęgnowanie tradycji narodowej. Młodzież, dzięki zdobywaniu wiedzy o historii Polski oraz dzięki zapoznawaniu się z literaturą ojczyzną, kształtuje swoje wyobrażenie o przeszłości kraju. Przez uroczyste obchodzenie rocznic różnych wydarzeń historycznych takich jak: odzyskanie niepodległości, powstania narodowowyzwoleńcze, dokonuje się kształtowanie pozytywnego stosunku do wartości, które przyświecały działaniom wcześniejszych pokoleń, ich walce o zachowanie tożsamości narodowej. Organizowanie obchodów rocznic ważnych wydarzeń narodowych może być powiązane z uczestnictwem w nabożeństwach kościelnych. Istnieje bowiem ścisły związek między wychowaniem patriotycznym i religijnym¹⁵. W oddziaływaniach wychowawczych ważnym elementem jest przygotowanie zawodowe młodzieży. Szczególną uwagę można zwrócić na kształtowanie postawy odpowiedzialności za spełnianie obowiązków. Pilna nauka może być dla ucznia przygotowaniem do sumiennego wykonywania w przyszłości swojego zawodu.

2. Czynniki środowiskowe kształtujące świadomość patriotyczną

Człowiek od momentu urodzenia żyje w określonym środowisku społecznym, należy do naturalnych wspólnot ludzi. W procesie wychowania bardzo istotnym elementem jest więc pomoc dziecku w kształtowaniu w sobie umiejętności kontynuacji tego wspólnotowego współżycia. Przez akt świadomego potwierdzenia swojej przynależności do wspólnot naturalnych, takich jak naród, dokonuje się kształtowanie świadomości patriotycznej. Świadomość ta spełnia ważną funkcję w prezentowanych przez młodzież postawach. Ważne jest więc, by oddziaływania wychowawcze miały charakter wielostronny, angażujący zarówno intelekt, jak również wolę i uczucia młodego człowieka. Rezultatów w kształtowaniu świadomości patriotycznej młodzieży można oczekiwać wówczas, gdy w działalności wychowawczej podejmą współpracę różne środowiska, w których żyje młodzież, a szczególne znaczenie posiada rodzina i środowisko szkolne.

¹⁵ Por. H. Muszyński, jw., s. 44.

a) Rodzina

Podstawowym środowiskiem, w którym dokonuje się kształtowanie świadomości patriotycznej człowieka jest rodzina. Prawidłowo funkcjonująca rodzina posiada walory wychowawcze nie do zastąpienia przez inne, pozarodzinne środowiska. W okresie wczesnego dzieciństwa treści poznawcze są u dziecka ubogie, dominują natomiast elementy emocjonalne i behawioralne. Kształtowanie postaw w początkowym okresie rozwoju dziecka dokonuje się pod wpływem obserwacji zachowań najbliższych mu ludzi, głównie rodziców. Możliwe jest to dzięki zjawiskom: empatii, naśladowania, modelowania oraz identyfikacji.

Empatia dziecka polega na wczuwaniu się w przeżycia i stany psychiczne osób nam bliskich. Pomoc ze strony rodziców w rozwijaniu zdolności uczuciowego utożsamiania się z inną osobą jest podstawą w kształtowaniu przez dziecko zdolności zrozumienia i uszanowania potrzeb innych ludzi. Ponadto dziecko naśladuje zachowanie się osoby, z którą czuje się emocjonalnie związane. W starszym wieku dziecko może także imitować zachowania postaci znanych mu np. z literatury czy historii¹⁶.

Jeżeli dziecko przejmuje obok określonych sposobów zachowania także motywację, o której rodzice głośno wypowiadają się w odniesieniu do swojego postępowania, to wówczas dokonuje się modelowanie. Ujawnianie przez rodziców wewnętrznych motywów swojego postępowania, opartych na ukształtowanej jednoznacznie osobowej hierarchii wartości, pomaga dzieciom jasno określić swój stosunek do tego, co poznają¹⁷. W starszym wieku dziecko osiąga niezależność przekonań oraz śmiałość w wypowiedzaniu swojego zdania.

Kolejnym mechanizmem istotnym w kształtowaniu świadomości dziecka jest identyfikacja. Jest to najsilniejszy mechanizm w relacjach dziecka z rodzicami. Dziecko identyfikuje się z osobą dla niego znaczącą, nie tylko poprzez przejmowanie wartości i przekonań. Niekiedy może przejawiać się tak silna identyfikacja, że dziecko chce być tą osobą, przez co zatracą w dużym stopniu swoją tożsamość. Dzięki identyfikacji dokonuje się więc trwałe i głębokie przyswojenie norm i zasad postępowania¹⁸. W ten właśnie sposób dziecko kształtuje swoje przekonania także na temat swojej ojczyzny.

W zakresie rozwijania świadomości patriotycznej wychowanie polega na rozbudzaniu w dziecku ideału patrioty i przekazywaniu wzorów postępowania opartych na właściwej hierarchii wartości. W tym celu rodzice mogą wykorzystać różne formy oddziaływania wychowawczego:

¹⁶T. Mądrzycki, *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*, Warszawa 1978, s. 17.

¹⁷M. Marody, *Sens teoretyczny i sens empiryczny pojęcia postawy*, Warszawa 1978, s. 17.

¹⁸T. Mądrzycki, *iw.*, s. 31.

- kształtowanie atmosfery domu przez odpowiedni sposób spędzania dni powszednich i świątecznych,
- tworzenie zwyczajów rodzinnych, obyczajowości rodzinnej,
- organizowanie dziecku kontaktu ze światem kultury,
- zachęcanie do dyskusji.

Rodzice przez uroczyste obchodzenie świąt rodzinnych, religijnych, regionalnych, narodowych oraz rocznic wydarzeń historycznych, poprzez opowiadania i przywoływanie wspomnień, jasno określają swój stosunek do ojczyzny oraz rozbudzają w dziecku ideał patrioty¹⁹. Kiedy rodzice przedstawiają dzieciom wzory osobowe i ideały ludzi, dostarczają im przeżyć emocjonalnych oraz pomagają im uświadomić sobie, jakie motywy i zachowania wobec narodu i ojczyzny są cenione.

Innym sposobem oddziaływania wychowawczego w zakresie kształtowania świadomości patriotycznej jest stałe dzielenie się rodziców z dziećmi swoją wiedzą i refleksjami na temat własnego kraju, jego historii i dnia dzisiejszego. We wspólnym spędzaniu dni powszednich, ciekawym elementem mogą być rozmowy, które pomogłyby dzieciom zrozumieć przykładowo, czym jest miłość do ojczyzny, w jaki sposób można ją wyrażać w codziennym życiu. Ponadto istotne jest również stwarzanie w rodzinie atmosfery skłaniającej dzieci do działania opartego na sumiennosci, odpowiedzialności, systematyczności. Dokonuje się to przez wymaganie od dzieci czynnego włączania się w życie rodziny, np. przez okazywanie pomocy innym członkom rodziny lub własny wkład w prace domowe. Wraz z wiekiem dziecko może rozszerzyć swoje zainteresowania i zaangażowanie na szersze środowisko lokalne, a z czasem także na sprawy, którymi żyje naród. W ten sposób młody człowiek kształtuje w sobie poczucie odpowiedzialności za życie zbiorowe, a także spontaniczną ofiarność zarówno w osobistych kontaktach z ludźmi, jak i ofiarność dla zrealizowania celów zbiorowych²⁰. Takiej ofiarności wymaga służba społeczna, do której każdy obywatel powinien się poczuwać. Rodzina jest więc pośrednikiem pomiędzy jednostką a społeczeństwem. Przez uczestnictwo w różnych formach organizacji życia rodzinnego, dziecko zdobywa wzory sprawiedliwości społecznej lub systemów władzy. To, jakie będą naród i ojczyzna, zależy właśnie od ukształtowania świadomości patriotycznej w rodzinie. Ważną rolę w kształtowaniu postaw młodzieży spełnia obok rodziny, środowisko szkolne i grupy rówieśnicze.

b) Szkoła

W wieku sześciu lat dziecko staje się członkiem kilku środowisk: rodzinnego, szkolnego i rówieśniczego. W środowiskach tych obowiązują róż-

¹⁹ I. Jundziłł, *Wychowanie patriotyczne w rodzinie*, „Nowa Szkoła” 1969 nr 8-9, s. 76.

²⁰ M. Ossowska, *Wzór demokracji*, Lublin 1992, s. 27.

ne zachowania zależnie od sytuacji i rodzaju zadań, a także odmiennie funkcjonujące reguły i przepisy. Dziecko, dotąd silnie związane z rodzicami, zwraca się teraz także w stronę nauczyciela i rówieśników.

Szkoła jest instytucją, która ma spełniać istotną rolę w przygotowaniu wychowanków do aktywnego udziału w życiu społecznym. Wiedza, wartości kulturowe przekazywane są wychowankom przez nauczycieli. Ich zadaniem jest, między innymi, wskazywać przez oddziaływania wychowawcze na wspólnotę narodu oraz zwracać uwagę młodzieży na stosunek do państwa i wartości tradycji kulturalnej narodu²¹. Jest to ważne ze względu na fakt intensywnego rozwoju społecznego, jaki dokonuje się w okresie szkolnym. Szczególną wartość obok wychowania społecznego posiada wychowanie narodowe, które polega na wychowaniu takich obywateli, którzy bez względu na warunki, w jakich ich kraj się znajduje, będą pracowali dla jego dobra i rozwoju, będą zdolni do ofiar z mienia, czasu i sił, a nawet życia²². Wychowawcy i nauczyciele są powołani do tego, żeby uczyć dzieci poszanowania wszystkiego co polskie, a więc dbałości o czystość i poprawność mowy, szacunku dla polskich zwyczajów i tradycji.

Środowisko szkolne składa się z rówieśników i osób starszych - nauczycieli, zorganizowanych w jedną całość. Ta hierarchiczna struktura może być pomocna, przez przykład postępowania płynący od nauczycieli, w budzeniu szacunku dla praw, władzy, a także pracowitości i dokładności w pełnieniu obowiązków. Nauczyciele są też osobami, które mogą pomóc młodzieży zrozumieć, że każdy naród i każde państwo potrzebuje takich obywateli, którzy potrafią być wytrwali w działaniu, zwalczać swoje wady i dbać o swój rozwój moralny. Ponadto miłość ojczyzny, która jest cnotą w porządku woli Bożej, nie może kojarzyć się w umysłach młodzieży tylko z manifestacjami, zewnętrznymi uroczystościami, ale także na miarę możliwości z konkretnymi, użytecznymi dla ojczyzny, czynami w codziennym życiu²³.

Innym elementem pracy wychowawczej mogą być lekcje historii. Zapoznanie z dziejami narodu, dokonywanie interpretacji wydarzeń historycznych, jest pomocne w kształtowaniu przez młodzież wnikliwości społecznej. Łączenie teraźniejszości z przeszłością, wprowadzanie młodzieży w świat minionych pokoleń i ich czynów, budzi też zrozumienie i szacunek dla tego wszystkiego, czego one dokonały dla ojczyzny. Ponadto wzrasta w młodzieży poczucie duchowej więzi z minionymi pokoleniami oraz świadomość, że jest kontynuatorką rozpoczętego przez nie dzieła. To poczucie daje młodemu człowiekowi oparcie w działaniu i pozwala wierzyć w sens i wartość własnych czynów dla dobra ojczyzny.

²¹ J. Zabłocki, ,jw., s. 36.

²² Z. Rzepecka, *O wychowaniu narodowym*, „Zjednoczenie” 1934 nr 5, s. 70.

²³ S. Podoleński, *Podręcznik pedagogiczny*, Kraków 1921, s. 117.

Pierwszoplanową rolę w kształtowaniu świadomości patriotycznej młodzieży w szkole spełniają, obok historii, lekcje języka polskiego. Z miłości do ojczyzny wzięły swój początek między innymi utwory: Modrzewskiego, Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida, Kraszewskiego, Sienkiewicza, Konopnickiej, Orzeszkowej, Żeromskiego. Wiele spośród tych utworów oddziałuje swoimi treściami na emocjonalną sferę osobowości ucznia np.: opisy przyrody lub literackie postacie bohaterów. Wprowadzają one młodzież w historyczną rzeczywistość społeczną i kulturalną. Ważne jest jednak, aby młodzież potrafiła powiązać treści tradycyjne, którymi przepojone są lektury szkolne, z własnymi przemyśleniami dotyczącymi ojczyzny oraz by te treści były jej pomocne w zrozumieniu swojego stosunku do ojczyzny²⁴.

W szkole młodzież poznaje ponadto zasady poprawnego posługiwania się językiem polskim. Jest to istotne zagadnienie, ponieważ język jest czynnikiem, który prowadzi do wyodrębnienia wspólnoty narodowej. We wspólnocie tej wytwarza się poczucie wspólnego losu i solidarności, a także poczucie własnej grupowej odrębności. Jeśli nawet młodzież będzie w konsekwencji tego postrzegała członków innych grup narodowych jako obcych sobie, będzie jednak szanowała ich własne poczucie narodowej wspólnoty²⁵. Szkoła jest więc instytucją, która kształtuje również świadomość patriotyczną młodzieży. W zadaniu tym uczestniczy również Kościół, powołany do służenia także wspólnocie obywatelskiej.

c) Kościół

O patriotyzmie mówi Soborowa Deklaracja o Wychowaniu Chrześcijańskim „*Gravissimum eductaionis*”: „*Prawdziwe (...) wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział*”²⁶.

Niniejszy fragment deklaracji sugeruje dwa cele: wychowanie do zbawienia i wychowanie dla ojczyzny. Chrześcijańska nauka społeczna wskazuje zaś, że bezpieczne trwanie i rozwój ojczyzny możliwe jest dzięki pełnemu i prawidłowemu, w najlepszym słowa rozumieniu, patriotyzmowi. Podstawą i źródłem chrześcijańskiego patriotyzmu jest nauka Jezusa Chrystusa o miłości bliźniego oraz o równości wszystkich ludzi. Chrystus dał nam także przykład miłości ojczyzny, kiedy płakał nad losem Jerozolimy. Dzięki miłości własnej ojczyzny możemy dojść do miłości całej ro-

²⁴ A. Przecławska, *Zróżnicowanie kulturowe młodzieży a problem wychowania*, Warszawa 1976, s. 279.

²⁵ J. Mikołajewicz, *Wiedza o życiu w społeczeństwie*, Warszawa 1992, s. 72.

²⁶ *Gravissimum educationis*, w: Sobór Watykański II, „Konstytucje, Dekrety, Deklaracje”, Poznań 1968, s. 486.

dziny ludzkiej, dzięki zaś rozwijaniu swoich zalet narodowych, wzbogacamy całą rodzinę ludzką. Tak więc patriotyzm opiera się, w świetle chrześcijańskiej nauki społecznej, na głębokim przywiązaniu i umiłowaniu tego, co rodzinne, ale łączy się także z głębokim szacunkiem dla wszelkiego dobra znajdującego się poza naszym narodem oraz gotowości do własnego doskonalenia się w oparciu o dorobek i doświadczenie innych narodów²⁷.

Z patriotyzmem łączy się uczucie miłości, które nie dopuszcza do wypaczenia patriotyzmu. Istotnym wymaganiem chrześcijańskiego patriotyzmu jest uniwersalizm, czyli branie pod uwagę wszystkich możliwości i potrzeb poszczególnej osoby oraz całej wspólnoty narodowej w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturalnej, ale także i religijnej. Chrześcijaństwo bowiem widzi człowieka jako złożoność ciała i ducha, spraw materialnych i pozamaterialnych, powołania doczesnego i wiecznego. Chrześcijański patriotyzm to postawa, która wyraża się solidną pracą dla wspólnego dobra. Jeżeli młodzież zrozumie tę prawdę, rozwinię w sobie odpowiedzialność za ojczyznę. Z dojrzałym rozumieniem patriotyzmu związana jest także znajomość i zachowanie w życiu podstawowych zasad moralnych oraz kierowanie się sumieniem w różnych sytuacjach życiowych. W całokształcie procesu wychowania istotne są więc duszpasterskie działania zmierzające do ukształtowania człowieka - chrześcijanina, odpowiedzialnego za swoją ojczyznę.

Kościół stanowi ważny element w życiu naszego narodu, zabiega o wychowanie narodowe każdego człowieka. Jest ono istotne także dla życia społecznego w państwie. Nawet najlepszy rozwój legislacji jest daremny, jeżeli nie działa na fundamencie moralności społecznej, „którą kształtuje się w duchu sprawiedliwości wobec Boga, bliźnich, siebie samych, pełnienia czynków miłości, świadczenia dobra, przewyciężania wad w sobie a zaszczepiania dobrych przyzwyczajęń”²⁸.

Na fali zmaterializowania, upadku autorytetu i posłuchu oraz postępującej laicyzacji we współczesnej rzeczywistości naszego narodu niewiele mogą zdziałać słowa. Niezbędny jest autentyzm i taki osobisty przykład duszpasterzy świeckich i duchownych, który zdolny byłby rozbudzić wolę dążenia do prawdy, poszukiwania sprawiedliwości i starania się o pomyślność w życiu doczesnym i trwanie w nadziei życia wiecznego. Własną postawą mogą oddziaływać na formację religijno-społeczną oraz wychowanie obywatelsko-narodowe młodzieży. Wychowawcza działalność duszpasterska stanowi więc bardzo istotny czynnik w realizacji chrześcijańskiej wizji narodu i ojczyzny.

²⁷ J. Szrejter, *Polskie wady narodowe i sposoby ich naprawy*, w: „Świadectwo chrześcijańskie”, (red.) M. Majewski, Kraków 1981, s. 107.

²⁸ Tamże, s. 28.

d) Organizacje młodzieżowe

W wieku dorastania więzy rodzinne ulegają rozluźnieniu i młodzież poszukuje towarzystwa rówieśników i nieco starszych od siebie młodych ludzi. Toteż specjalnego znaczenia nabiera problem ujęcia aktywności społecznej młodzieży w ramach organizacji o określonym programie wychowawczym i pozostających pod kontrolą i opieką dorosłych.

Organizacje i stowarzyszenia młodzieży mają różne cele i zadania. Mogą one zaspokajać wyższego rzędu potrzeby człowieka, np. potrzebę koleżeństwa, przyjaźni, samowychowania, ekspresji cech osobowości twórczych i przywódczych.

Właśnie w okresie dorastania młodzież podejmuje próby rewizji dotychczasowych postaw, szukania wzorów, ideałów, budowania planu życiowego. Zorganizowane formy życia młodzieży spełniać mogą bardzo ważną rolę w procesie kształtowania świadomości patriotycznej. Wykorzystując potrzebę przynależności do grupy rówieśniczej, można pomóc młodzieży w rozwijaniu umiejętności współpracy opartej na solidarności i koleżeństwie. Podobnie wpływ bliskich związków przyjacielskich, wspólne rozwiązywanie zadań i problemów, przeżywanie przygód mogą spełniać niezastąpioną rolę w kształtowaniu prawego charakteru w młodym człowieku, a przez to dokonuje się proces kształtowania patriotyzmu.

Jaką faktycznie posiada młodzież świadomość patriotyczną ukażą otrzymane wyniki badań empirycznych. To będzie przedmiotem rozważań w drugiej części artykułu.

II. ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA W GRUPIE MŁODZIEŻY OAZOWEJ I MŁODZIEŻY NIEZRZESZONEJ

Na podstawie danych uzyskanych z ankiet dokonano porównania wyników, jakie uzyskała młodzież należąca do Ruchu Światło-Życie z wynikami młodzieży niezrzeszonej.

1. Porównanie świadomości patriotycznej młodzieży należącej do Ruchu Światło-Życie i młodzieży niezrzeszonej w świetle wyników badań

W niniejszym paragrafie porównano różnice między badanymi grupami w każdej z trzech kategorii twierdzeń (Naród, Państwo, Wartości), przy pomocy statystyki z . Kategorie twierdzeń z kwestionariusza zostały wyróżnione zgodnie z przyjętą definicją świadomości patriotycznej.

ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA MŁODZIEŻY

Tabela 1. Wyniki średnie i ich porównanie dla poszczególnych kategorii świadomości patriotycznej w grupach młodzieży oazowej i młodzieży niezrzeszonej

Kategorie	Młodzież oazowa		Młodzież niezrzeszona		z	p.u.
	M	S	M	S		
Naród	3.5840	0.3540	3.4440	0.4172	1.79	n.i.
Państwo	4.1575	0.4354	3.4188	0.6167	6.85	0.0000
Wartości	4.3042	0.2927	3.5342	0.4423	8.25	0.0000

M - średnia arytmetyczna

S - odchylenie standardowe

z - wartość statystyki z dla różnicy między średnimi

Przedstawione wyniki wskazują, że poglądy młodzieży w badanych grupach różnią się w sposób bardzo istotny statystycznie w kategoriach Państwo i Wartości, nie różnią się natomiast w kategorii Naród.

Młodzież oazowa i niezrzeszona zgodnie uważa, że Polacy nie są ani gorsi, ani lepsi w porównaniu z innymi narodami. Zdaniem młodzieży nie wskazane jest także niwelowanie różnic między narodami i każdy człowiek ma obowiązek dbać o dobro swojego kraju i rodaków, zachowując jednak wrażliwość na losy i dobro cudzoziemców.

Uzyskane w badaniach wyniki wskazują, że istnieje istotna statystycznie różnica między grupami młodzieży w kategorii Państwo. Młodzież oazowa wykazuje większą wrażliwość na zagadnienia związane z życiem społecznym, gospodarczym i kulturalnym państwa np.: na obowiązek udziału w wyborach, obrony zagrożonej wolności państwa, uczciwego płacenia podatków, sumiennej nauki i pracy, czy też respektu wobec władz państwa. Młodzież oazowa wyraża również pogląd, że istnienie państwa nie przeszkadza w dobrej współpracy między narodami i nie stoi na przeszkodzie postępowi na świecie. Państwo jest postrzegane jako wartość, a więc w momentach zagrożenia jego wolności, każdy powinien być zdolny do poświęcenia życia w jego obronie. W czasie pokoju natomiast należy dbać o dobre imię swojej ojczyzny. Większe niezdecydowanie wyraża młodzież z grupy oazowej wobec twierdzenia o konieczności niepodległości państwa dla jego pełnego rozwoju. Poglądy młodzieży niezrzeszonej wykazują, w porównaniu z młodzieżą oazową, słabszą akceptację twierdzeń wyrażających potrzebę obywatelskiego zaangażowania w różne dziedziny związane z funkcjonowaniem państwa np.: w życie społeczne, gospodarcze, kulturalne. Znaczny poziom niezdecydowania odnosi się również do twierdzeń dotyczących potrzeby istnienia państw i ich pozytywnej roli we współpracy międzynarodowej, i uczestnictwie w postępie na świecie.

Istotne statystycznie różnice między grupami zachodzą także w kategorii Wartości. Młodzież oazowa uważa polską kulturę za wartościową, taką która może wiele wnieść w kulturę światową. Ponadto istotnymi elementami polskiej kultury są, zdaniem młodzieży oazowej, tradycje narodowe, których ważnymi nośnikami są Kościół i religia. Polacy powinni więc szanować i rozwijać w sobie kulturę ojczystą, a więc np.: szanować tradycje uroczystości patriotycznych. Bardzo zdecydowanie wyrażane są w tej grupie przekonania, że język polski jest źródłem identyfikacji dla Polski, oraz że bardzo dobrze się stało, że Polacy w czasach zaborów walczyli o jego przetrwanie. Młodzież oazowa uważa także, że historyczne urazy do innych narodów powinny zostać przebaczone, a uwaga ludzi powinna się zwrócić ku lepszej współpracy z innymi narodami. Ważne są również opinie młodzieży wyrażające przekonania, że Polacy powinni żyć zgodnie z zasadami moralnymi, a więc powinni sumiennie spełniać swoje codzienne, uczniowskie i zawodowe obowiązki, okazywać pomoc ludziom potrzebującym, szanować własność społeczną.

Młodzież niezrzeszona w badanej grupie nie wyraża zdecydowanego przekonania co do wartości kultury polskiej, ani też jej wkładu w kulturę światową. Zdecydowanie zaś młodzież w omawianej grupie neguje wartość i rolę Kościoła i religii dla kultury polskiej. Ambiwalentne podejście widoczne jest także w stosunku do twierdzeń wyrażających potrzebę zdobywania wiedzy o historii Polski, a także do obowiązku postępowania zgodnie z zasadami moralnymi, a więc do obowiązku pilnej nauki, solidnego codziennego wykonywania swojej pracy, interesowania się sprawami własnego państwa oraz czynnego działania na jego korzyść np.: przez uczciwe płacenie podatków czy udział w wyborach. Aprobata twierdzenia, które wyraża obowiązek potępienia zjawiska poniżania przez ludzi własnej ojczyzny, również okazała się niewysoka wśród młodzieży niezrzeszonej.

a) Różnice w ustosunkowaniu się do twierdzeń w kategorii Naród w badanych grupach

Poniższa tabela przedstawia rozkład liczebności średnich wartości skal i przeliczenia procentowe, pogrupowane w przedziały, dla uzyskanych wyników odpowiedzi w kategorii Naród.

ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA MŁODZIEŻY

Tabela 2. Rozkład liczbowy i procentowy wyników badanych osób w zakresie średnich wartości skal odnośnie do kategorii Naród.

Przedziały wartości średniej	Młodzież oazowa		Młodzież niezrzeszona	
	N	%	N	%
2,40-2,59	-	-	1	2
2,60-2,79	-	-	2	4
2,80-2,99	1	2	3	6
3,00-3,19	6	12	7	14
3,20-3,39	7	14	6	12
3,40-3,59	8	16	9	18
3,60-3,79	12	24	10	20
3,80-3,99	7	14	5	10
4,00-4,19	7	14	7	14
4,20-4,40	2	4	-	-
Razem	50	100	50	100

Jak wynika z tabeli, w obu grupach młodzieży, średnie wyniki odpowiedzi na twierdzenia są rozłożone w przedziałach w sposób bardzo do siebie zbliżony. W obu grupach największa liczba odpowiedzi zawiera się w tym samym przedziale od 3,60 do 3,79. W grupie oazowej wyniki rozłożone są w przedziale od 2,80 do 4,40, natomiast w grupie młodzieży niezrzeszonej obszar zmienności jest większy i zawiera się w przedziale od 2,40 do 4,19. Z uzyskanych wyników widać, że stopień akceptacji twierdzeń w kategorii Naród w grupie oazowej jest nieco wyższy niż w grupie młodzieży niezrzeszonej.

b) Różnice w ustosunkowaniu się do twierdzeń w kategorii Państwo w badanych grupach

Poniższa tabela przedstawia rozkład liczebności średnich wartości skal i przeliczenia procentowe pogrupowane w przedziały, dla uzyskanych wyników odpowiedzi w kategorii Państwo.

Tabela 3. Rozkład liczbowy i procentowy wyników badanych osób w zakresie średnich wartości skal w odniesieniu do kategorii Państwo.

Przedziały wartości średniej	Młodzież oazowa		Młodzież niezrzeszona	
	N	%	N	%
1,40-1,59	-	-	1	2
1,60-1,79	-	-	1	2
1,80-1,99	-	-	-	-
2,00-2,19	-	-	2	4
2,20-2,39	-	-	-	-
2,40-2,59	-	-	1	2
2,60-2,79	1	2	1	2
2,80-2,99	-	-	1	2
3,00-3,19	-	-	6	12
3,20-3,39	-	-	9	18
3,40-3,59	5	10	1	2
3,60-3,79	4	8	12	24
3,80-3,99	7	14	10	20
4,00-4,19	10	20	4	8
4,20-4,39	5	10	1	2
4,40-4,59	8	16	-	-
4,60-4,79	10	20	-	-
Razem	50	100	50	100

Z tabeli tej wynika, że w grupie młodzieży niezrzeszonej, obszar zmienności jest dużo większy niż w grupie oazowej. Jest to spowodowane pojedynczymi, skrajnie niskimi wynikami w przedziale od 1,40 do 2,99. W tej grupie młodzież nie jest jednomyślna w swoich przekonaniach dotyczących zagadnień związanych z państwem. Młodzież niezrzeszona wykazuje ponadto dużą rozbieżność w uzyskanych wynikach dla poszczególnych twierdzeń. W grupie młodzieży oazowej zdecydowana większość wyników odpowiedzi skoncentrowanych jest w przedziałach o wysokich średnich wartościach skal, co świadczy o dużej jednolitości i większej sile przekonań młodzieży oazowej na temat zagadnień dotyczących państwa, niż ma to miejsce w grupie niezrzeszonej.

c) Różnice w ustosunkowaniu się do twierdzeń w kategorii Wartości w badanych grupach

Poniższa tabela przedstawia pogrupowany w przedziały rozkład liczbowy i procentowy wartości średniej dla uzyskanych wyników w kategorii Wartości.

ŚWIADOMOŚĆ PATRIOTYCZNA MŁODZIEŻY

Tabela 4. Porównanie wyników badanych osób w zakresie średnich wartości skal dla kategorii Wartości

Przedziały wartości średniej	Młodzież oazowa		Młodzież niezrzeszona	
	N	%	N	%
2,40-2,59	-	-	1	2
2,60-2,79	-	-	-	-
2,80-2,99	-	-	2	4
3,00-3,19	-	-	2	4
3,20-3,39	-	-	10	20
3,40-3,59	-	-	7	14
3,60-3,79	2	4	8	16
3,80-3,99	3	6	8	16
4,00-4,19	11	22	4	8
4,20-4,39	13	26	5	10
4,40-4,59	13	26	3	6
4,60-4,79	7	14	-	-
4,80-5,00	1	2	-	-
Razem	50	100	50	100

Z tabeli wynika, że w grupie młodzieży oazowej, wyniki są bardzo skoncentrowane i zawierają się w sześciu przedziałach. Istotne jest to, że trzy przedziały obejmujące wartości od 4,00 do 4,59 skupiają 74% uzyskanych odpowiedzi, co świadczy o dużej zwartości poglądów oraz o wysokim stopniu pozytywnego ustosunkowania się młodzieży wobec twierdzeń w omawianej kategorii. W grupie młodzieży niezrzeszonej obszar zmienności jest większy niż w grupie oazowej, a trzy najliczniejsze przedziały skupiają 50% uzyskanych ogółem odpowiedzi. Młodzież niezrzeszona prezentuje więc zdecydowanie większe zróżnicowanie w przekonaniach na temat twierdzeń w kategorii Wartości.

2. Analiza preferencji wartości w badanych grupach młodzieży

W niniejszym paragrafie porównano wyniki uzyskane przez młodzież w badanych grupach w wyróżnionych trzech grupach wartości. Do pierwszej grupy należą wartości najbardziej istotne dla charakterystyki świadomości patriotycznej, natomiast do trzeciej grupy - wartości najmniej istotne. Dla każdej grupy wartości obliczono ilość punktów uzyskanych przez badane grupy młodzieży. Liczba punktów zależała od preferencji przyznanych przez młodzież dla poszczególnych wartości, tzn.:

- 5 punktów - za pierwsze miejsce
 4 punkty - za drugie miejsce
 3 punkty - za trzecie miejsce
 2 punkty - za czwarte miejsce
 1 punkt - za piąte miejsce.

Porównanie wyników uzyskanych przez młodzież w badanych grupach przedstawia poniższa tabela.

Tabela 5. Preferencje wartości w badanych grupach młodzieży

Grupy wartości	Młodzież oazowa			Młodzież niezrzeszona		
	N	%	Ranga	N	%	Ranga
1. - zachowanie wiary w Boga - pomyślność ojczyzny - spokój w narodzie	307	40.9	I	168	24.4	III
2. - szczęście rodzinne - ofiarna praca dla polepszenia sytuacji społeczeństwa - poszanowanie godności i praw człowieka	261	34.8	II	248	35.9	II
3. - braterstwo między narodami - zlikwidowanie nędzy i głodu na świecie - zabezpieczenie trwałego pokoju na świecie	182	24.3	III	274	39.7	I
Ogółem	750	100	-	690*	100	-

$\chi^2 = 57.17$ $df=2$ $p.u.=0.000$

c2 - wartość testu chi-kwadrat

df - liczba stopni swobody

* 690 - ogólna liczba punktów w grupie młodzieży niezrzeszonej jest niższa z powodu braku danych w czterech ankietach.

Tabela nr 5 przedstawia ilość punktów uzyskanych przez młodzież w każdej grupie wartości. Porównując wyniki uzyskane przez młodzież w badanych grupach zauważyć można, że młodzież oazowa za najważniejsze uznaje wartości z pierwszej grupy, najbardziej istotnej dla świadomości patriotycznej. Młodzież ta ceni najbardziej takie wartości jak: Bóg, naród, Ojczyzna. Natomiast młodzież niezrzeszona na pierwszym miejscu stawia wartości z trzeciej grupy, najmniej istotnej dla świadomości patriotycznej, a więc takie, jak: pokój na świecie, likwidowanie nędzy w świecie i internacjonalizm.

Uogólnienie wyników badań

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że świadomość patriotyczna młodzieży z Ruchu Światło-Życie jest zdecydowanie wyższa niż w grupie młodzieży niezrzeszonej. Różnice między badanymi grupami są bardzo istotne statystycznie. Z analizy uzyskanych wyników badań można przypuszczać, że tak wysoka świadomość patriotyczna i jednolitość w poglądach młodzieży oazowej może być spowodowana właśnie przynależnością do ruchu religijnego. Ta formacja religijno-moralna, jaką otrzymuje młodzież w „Oazie” pomaga jej w zrozumieniu wielu zagadnień dotyczących własnego narodu, państwa i wartości. Wyniki badań wskazują, że młodzież niezrzeszona posiada bardziej zróżnicowane poglądy. Ponadto przeważają opinie świadczące o braku akceptacji i zrozumienia dla poruszanych w badaniach zagadnień związanych z państwem i wartościami płynącymi z tradycji narodowej. Młodzież niezrzeszona wyraża dumę ze swojego polskiego pochodzenia, co nie znajduje jednak potwierdzenia w poglądach na temat szeregu szczegółowych zagadnień. Różnice między badanymi grupami młodzieży związane są przede wszystkim z ustosunkowaniem się do zagadnień poruszanych w twierdzeniach w kategorii Państwo i Wartości. Natomiast nie różni się młodzież w badanych grupach ustosunkowaniem się do własnego narodu.

Między omawianymi grupami występuje znacząca różnica w preferencjach wartości. Procent odpowiedzi świadczący o znaczeniu, jakie młodzież niezrzeszona przypisuje wartościom istotnie związanym z patriotyzmem świadczy, że stawia je wśród innych wartości życiowych na dalszych pozycjach. W grupie oazowej młodzież umieściła na pierwszym miejscu te wartości, które zostały określone jako najważniejsze w hierarchii przedstawionych w kwestionariuszu wartości.

Ponadto młodzież w badanych grupach różni się w rozumieniu pojęć patriota i patriotyzm. Młodzież oazowa podobnie jak młodzież niezrzeszona uważa, że pojęcia patriota i patriotyzm wiążą się z uczuciem miłości do ojczyzny, dbałością o tradycję i kulturę narodową oraz gotowością do oddania życia w obronie zagrożonej wolności ojczyzny. Różnica między młodzieżą w badanych grupach polega na tym, że młodzież oazowa dostrzega dużo większy związek patriotyzmu i realizowania się człowieka jako patrioty z konkretnym, codziennym, czynnym wkładem np. własnej sumiennej pracy, dbaniem o dobro rodaków, a także okazywaniem szacunku dla innych narodów. Młodzież niezrzeszona zwróciła uwagę na potrzebę dbania o swój rozwój moralny i etyczny, co jej zdaniem jest obowiązkiem patrioty.

Wyniki badań pokazują wyraźne różnice między badanymi grupami młodzieży. Przyczynę różnic można upatrywać w formacji moralnej i religijnej. Dla kształtowania świadomości patriotycznej ważna wydaje się być rola, jaką spełnić może każda organizacja młodzieżowa, która podobnie jak „Oaza”

pomogłaby młodzieży w rozwoju duchowym, moralnym, a dzięki tej formacji, także w kształtowaniu świadomości patriotycznej.

Podsumowując wyniki badań można zauważyć, że młodzież należąca do Ruchu Światło-Zycie, wykazuje bardziej świadomy stosunek do państwa i wartości wynikających z tradycji narodowych niż młodzież niezrzeszona.

Wyniki badań sugerują pewne postulaty wychowawcze.

- Wychowanie religijno-moralne kształtuje również świadomość patriotyczną i motywuje zachowania patriotyczne młodzieży. Należałoby więc w procesie wychowawczym zwrócić większą uwagę na kształtowanie wysokich postaw religijno-moralnych młodzieży.

- W procesie wychowania ważna jest pomoc udzielania młodzieży w kształtowaniu tożsamości z własnym narodem, państwem i wartościami typowymi dla polskiej tradycji narodowej.

- Ważne jest również, by młodzież nie kojarzyła patriotyzmu jedynie z uczuciem dla Ojczyzny, ale także z potrzebą działania dla niej w codziennym życiu. Szczególne znaczenie ma tutaj wypełnianie obowiązków obywatelskich spoczywających na każdym człowieku.

- Rodzice i wychowawcy powinni w sposób szczególnie kształtować postawy solidarności międzyludzkiej wśród młodzieży. Od jakości tej postawy zależy siła narodu oraz funkcjonowanie państwa.

DAS PATRIOTISCHE BEWUßTSEIN JUGENDLICHER

ZUSAMMENFASSUNG

Das patriotische Bewußtsein jeder Nation wird durch die Jahrhunderte gestaltet. Diese wichtige sozial-pädagogische Angelegenheit ist in letzter Zeit allerdings wohl etwas vernachlässigt worden. Das betrifft sowohl die Erziehung auf dem Gebiet des staatsbürgerlichen als auch des sozialen, kulturellen und politischen Lebens.

Prinzipielles Ziel des Artikels war es, eine Antwort auf die Frage nach dem patriotischen Bewußtsein Jugendlicher zu finden.

Bei der Analyse des Begriffs „patriotisches Bewußtsein“ wurden drei Grundelemente unterschieden: das Verhältnis zur eigenen Nation, zum eigenen Staat sowie zu den höchsten Werten in der historischen und kulturellen Tradition der Nation.

Um eine Antwort auf diese Grundfrage zu finden, wurden empirische Untersuchungen unter 100 Jugendlichen durchgeführt (50 von ihnen gehörten einer Gruppe der Oasenbewegung „Licht und Leben“ an, die übrigen 50 waren nichtorganisierte Jugendliche).

Zu diesen Untersuchungen wurde ein selbstentworfenener Skalen-Fragebogen benutzt, der das Verhältnis zur Nation, zum Staat und zu den Werten der nationalen Tradition thematisiert.

Die Untersuchungsergebnisse zeigen, daß die in der Bewegung „Licht und Leben“ engagierten Jugendlichen ein viel bewußteres und persönlicheres Verhältnis zum eigenen Staat und zu den Werten der nationalen Traditionen aufweisen als die nichtorganisierten Jugendlichen. Hinsichtlich ihrer Einstellung zur Nation unterschieden sich die Jugendlichen in den untersuchten Gruppen nicht voneinander.

Indirekt haben die Untersuchungsergebnisse gezeigt, daß eine sittlich-religiöse Erziehung wesentlichen Einfluß auf das patriotische Bewußtsein Jugendlicher hat. Religiöse Faktoren wirken motivierend auf die Herausbildung einer patriotischen Haltung.

Der Artikel gliedert sich in zwei Teile. Der erste - theoretische - Teil fragt nach dem patriotischen Bewußtsein überhaupt, seinen grundlegenden Bestandteile sowie den Mitteln und Methoden seiner Herausbildung. Besprochen werden außerdem solche das patriotische Bewußtsein gestaltende Umweltfaktoren wie Familie, Schule, Kirche und Jugendorganisationen.

Im zweiten - empirischen - Teil werden die Ergebnisse der empirischen Untersuchungen zum patriotischen Bewußtsein der untersuchten Gruppen von Jugendlichen präsentiert und besprochen.